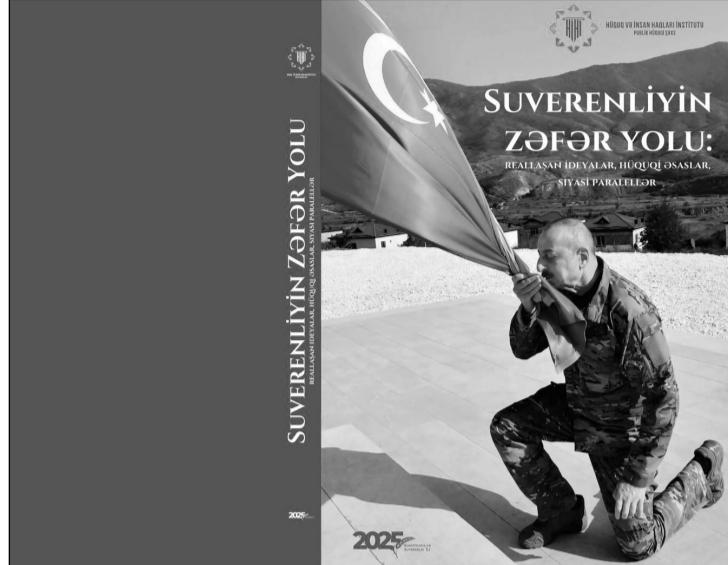

Həmişə bu qənaətdə olmuşam ki, o şeiri ki oxuyandan sonra onun misraları, bəndləri beyninə həkk olunub qalır, o əsəri ki oxuyub bitirəndən sonra ya oyrəndiklərini kiməsə danışmaq istəyirsən, ya da sən də nəsə yazmaq istəyirsən, deməli, oxuduğun şeir də, əsər də çox güclü olub. Burada əsər sözündən istifadə edəndə mən yalnız bədii yaradıcılıq nümunelərini deyil, elmi tədqiqatın məhsulu olan işləri də nəzərdə tuturam.

Cünki V.İbayevin "Suverenliyin zəfər yolu: reallaşan ideyalar, hüquqi əsaslar, siyasi paralellər" (Bakı, Hüquq və İnsan Haqları İstututu nəşri, 2025, 465 səh.) kitabının yalnız adını dəyişib elmi üslub qəlibinə salsan, onun istər siyasi, istərsə də hüquq üzrə samballı bir doktorluq dissertasiyası olduğuna zərrə qədər şübhəm yoxdur. Giriş var, nəticəni özün hasıl edirsən, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyasi səhifəaltı istinadlarda yerini alıb.

44 günlük müharibə və ümumiyyətə şanlı zəferimiz Azərbaycanın bütöv tarixinin en əzəmətli dövrü, deyərdim ki, mərhələsidir. Hesab edirəm ki, Azərbaycan tarixinin dövrələşdirməsində bu mərhələ özü öz yerini tutmuşdur. Bu dövr Ulu Öndər Heydər Əliyevin qayıdışından başlanır və böyük qayıdışımız başa çatanda tamamlanacaqdır. Şükür ki, qayıdışımız da sürətlə gedir, güman etmərim ki, çox uzun çəksin. Böyük qayıdışdan sonrakı dövrün necə adlanacağı barədə fikir söyleməyə isə hələlik ehtiyac hiss etmirəm.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sədrliyi ilə Nazirlər Kabinetinin 2020-ci ilin birinci yarısının sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vezifelərə həsr olunmuş, 15.06.2020 tarixdə keçirilmiş iclasında dövlət başçısı demişdir: "Nə vaxt, nəyi, necə etmək lazımdır, bunu biz bilirik. Hesab edirəm ki, yaxın tarix dəfələrlə bunu göstərib, həm siyasi məstəvidə, diplomatik məstəvidə, eyni zamanda, döyüş meydanında. Nəyi ediriksə, dəqiqliklə edirik". Azərbaycan Prezidenti 44 günlük müharibə və ondan sonrakı çıxışlarında da bu kontekstdəki bəzi fikirlərini xatırlatmışdır. Heç bir mübaliğ olmadan demek olar ki, Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin "Nə vaxt, nəyi, necə etmək lazımdır, bunu mən bilirəm!" cümlesi də artıq görkəmlı dövlət başçılarının, diplomatların, sərkərdələrin kəlamları, mənə tutumu, mənə çəkisi ağır olan fikirləri sırasında artıq öz yerini tutmuşdur. Belə fikirlərin mənası həmişə onların səslenməsindən xeyli sonra başa düşülür. V.İbayevin kitabının əsas məzziyyətləri, elmi dəyəri de Ali Baş Komandanın çıxışlarını, bu çıxışlardakı fikirləri məhz beynəlxalq

hüquq, beynəlxalq hümənitar hüquq, diplomatiya və hərb elmi məstəvisində təhlil edərək onların sambalını, mənə yükünü oxşar vəziyyətlərə düşmüş görkəmli şəxsiyyətlərin çıxardıqları nəticələrlə, vəziyyəti qiyəmtəndirdikləri fikirlərle paralellerə aparmaqla aşkar çıxarmış, təsdiq etmişdir. Bu yerde sözərimin sübutu üçün adıçəkilən kitabdan konkret fragmentlərə istinad etməyi lazımlı bilirəm.

V.İbayev Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin "Azərbaycan vətəndaşlarını birleşdirən bir amal var - Qarabağ qaytarılması, Azərbaycan bayrağının işğal edilmiş bütün torpaqlarda qaldırılması və ərazi bütövlüyüümüzün bərpa edilməsi" müddəəsinə əsaslanaraq yazar: "İlham Əliyevin Türkiyənin "A Haber" televiziya kanalına müsahibə verdiyi ərefədə Ermənistən tərəfi yenə də özlərinin acizlik və nifrətə əsaslanan siyətlərini nümayiş etdirərək, mülki əhalini hədəfə almış və cəbhədə uğradıqları məglübyyətin əvəzini mülki əhalidən çıxmaya cəhd etmişdi. Gəncədə yaşayış evlərinin, Tərtərdə qəbristanlıqla dəfn mərasimində iştirak edənlərin raket atəşinə tutulması ermənilərin öz işğalçılıq niyyətlərindən əl çəkmək fikirlərində olmadıqlarına dəlalet edirdi. Mülki şəxslər arasında insan itkisi davam edir, artıq 47 nəfər həlak olmuş, 222 mülki şəxs yaralanmış, 2 minə yaxın ev dağıdılmışdır. Gün ərzində Tərtər, Ağdam, Goranboy və digər rayonlara 220-dən çox mermi düşməsdür, bu cür hücumlar yene davam edirdi. İlham Əliyev qeyd edirdi ki, ne qədər mərmi düşürsədüşün, Azərbaycan vətəndaşları öz torpağında qururla yaşayırlar və bütün bu çətinliklərə düzürlər. Onları birləşdirən bir amal var, bu da Qarabağın qaytarılması, Azərbaycan bayrağının işğal edilmiş bütün torpaqlarda qaldırılması və ərazi bütövlüyüümüzün bərpa edilməsidir". Müellif bu yerde Peloponnes müharibəsindən baş komandan Paqonun həmvətənlərinə söylədikləri ilə müqayisə aparır. Yazar: "Peloponnes müharibəsindən səhəbət açan Fukidid yazar ki, afinalılar beotiyalıların torpaqlarına daxil olduqda baş komandan Paqon beotiyalıllara müraciətlə dedi: "Beotiyalılar! Hərbi rəisler kimi bizlərdən heç

ZƏFƏR TARİXİMİZƏ SALINMİŞ İŞIQ

"Nə vaxt, nəyi, necə etmək lazımdır, bunu mən bilirəm!"

İlham ƏLİYEV

kim belə bir fikre yol verməməlidir ki, biz afinalıları öz torpaqlarımızda yaxalaya bilməsək belə, onlarla döyüşməli deyilik. Axi onlar sərhəddən bizim torpaqlara daxil olmuş, Beotiyani qarət etmək məqsədilə bizim torpaqlarda istehkamlar qurmuşlar. Buradan belə nəticə çıxır ki, bizim onları harada tapmağımızdan, onların düşmənlik məqsədilə haradan gəlmələrindən asılı olmayıaraq, onlar bizim düşmənimizdir. Əgər kimsə əvvəller hesab edirdi ki, bizim üçün düşmənin üzərine getməmək daha tehlükəsizdir, indi qoy, fikrini dəyişsin. Çünkü ehtiyatlılıq və tədbirli öz-özlüyündə nə qədər gözəl keyfiyyətlər olsada, düşmən qapının karşısındada, düşmən qapının karşısındada və doğma torpaq təhlükədə olduğunu, acıqzər düşmənin evdə oturub hər hansı quldur hückumu rahat fikirləşib hazırladığı kimi çox düşünməyə ehtiyac qalmır...

Çünki qonşulara qarşı durmaq bacarığı həmişə azadlığın təminatıdır. Biz başqalarının torpaqlarını əle keçirməyə can atanlarla son imkanlarımıza kimi necə vuruşmaya bilerik?... Allahın afinalılarının 236 237 zəbt edib və vicdansızcasına özlerinin qalalarına əvərdikləri müqəddəs yələrimizin köməyinə gəvənərək düşmənin üzərində getməliyik" (İlayev, 2025, səh. 236-237).

Doğrudan da çox da uzaq olmayan tariximizdə və ondan əvvəl de oxşar vəziyyətin mövcud olduğunu hər birimiz şahid olmuşuq. Xalq düşmənlerinin hərəketinə cavab vermək istəirdi və hər an Ali Baş Komandanın əmrinin gözəyində. Ancaq bu əmri vermək üçün əvvəlcə həzirlaşmaq, hazır olmaq, baş vərəckələri dəqiq hesablaşdırıb qərrara gəlmək vacib idi. Qarabağ müharibəsi Ali Baş Komandanımızın qəbul etdiyi qərarların nə dərəcədə düzgün olduğunu, onun komandan kimi qətiyyətini, vəziyyəti qiyəmtəndirme məhərətini nümayiş etdirdi, "Nə vaxt, nəyi, necə etmək lazımdır, bunu mən bilirəm!" fikrinin doğruluğunu birmənali şəkildə təsdiq etdi.

Kitabda Çigizxan, Qay Yuli Sezar, Teymurləng, Napoleon, Suvorov və başqa ən görkəmləi sərkərdələrin təcrübəsi, döyüşü təşkil etmək, qələbə qazanmaq, heyratamız qərarlar qəbul etmək keyfiyyətləri ilə bağlı parallelər, müqayisələr və onların əsasında aparılan təhlillər tədqiqatçının böyük zəhmetinin və dərin savadının göstəriciləri kimi diqqəti cəlb edir.

Fikrimizcə, bu monoqrafiyanın elmi dəyəri, hər seyden əvvəl, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin adı ilə tarixə yazılmış 44 günlük Qarabağ müharibəsində hərb sənətine, siyasetə,

diplomatiyaya yeni yanaşmaları açıb aşkar çıxarması ilə bağlıdır. Monoqrafiyada ortaya qoyulmuş problemlərin, məsələlərin dairəsi o qədər geniş və rəngarəndir ki, onu qiymətləndirmə, ona münasibet bildirme çox geniş təhlil tələb edir. Bununla belə, monoqrafiyanın ən ümde meziyyətlərindən biri onun içindəkilərinin onun dəyərini ardıcıl olaraq aşkar çıxarmasını vurğulamaq və kitabdan fragmentləri oxucuya təqdim qeyd etmək də olar.

Maks Veberin siyaset və mənəviyyatın qarşılıqlı nisbəti ilə bağlı insanın siyasi keyfiyyətlərinə müstəsna dəyər verməsini xatırladan müəllif onun siyasetçi üçün üç böyük həvəs, məsuliyyət hissi və məsafəni gözəyari ölçmə kimi keyfiyyətləri əsas götürməsini diqqət mərkəzinə çəkerək Türkiyənin "A Haber" televiziyonunun jurnalistinə nə qədər ərazinin, hansı yaşayış məntəqələrinin azad etməsi haqqındaki sualına cənab İlham Əliyevin "Bizim məqsədimiz ərazi bütövlüyüümüzü tam bərpa etmək və Azərbaycan bayrağını işğal edilmiş bütün torpaqlarda qaldırmaqdır... müharibənin öz qaydaları, öz qanunları var... ən önemlisi strateji yüksəklikləri götürməkdir. Çünkü bu yüksəkliklər tərəvrəkən bəzən böyük əraziye nəzarət edirik. Bundan sonra Azərbaycan Ordusunun əks-hücum əməliyyatının daha da uğurlu olmasına şərait yaradıq" cavabını yada salaraq yazar: "Böyük sərkərdə Sezar döyüş əməliyyatlarında ümumi məqsədə çatmaq üçün düzgün mövqə seçməyə, yüksəklikləri tutmaqən böyük önem verirdi: "Yüksek sürətli hərəkət Sezarın istənilən hərbi kampaniyası üçün səciyyəvi id. Diger sərkərdələr əsgərlərin gúcunda bundan sonra da çox kitablar yazılıcaq. Mənə qalsa, bu barədə yazılmış və yazılıcaq kitabların ən yaxşalarını, ən qiymətlilərinə bir rəfdə düzəmk istəsək, onlardan birincisi Ulu Öndərin, ikincisi Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin birbaşa və ya dolayısı ilə bu tarixlə bağlı olan məruzə və çıxışlarını bir yerə toplamış kitab olmalıdır. Həmin rəfdə "Suverenliyin zəfər yolu: reallaşan ideyalar, hüquqi əsaslar, siyasi paralellər" kitabının yeri, fikrimcə, üçüncüdür. Sonrakı yerlərdə duracaq kitablardan danışmaq istəyəndə isə Azərbaycan Prezidentinin Milli Akademiyinin 80 illik yubileyindəki çıxışından bir cümləni yada salmaqla kifayətlənmək olar: "Azərbaycanın tarixini tədqiq edən, təbliğ edən bir çox əsərlərə ehtiyac var".

dan çıxarılması, onun texnikasının məhv edilməsi idi.

Müxbirin "Qarabağın qəlbini, gözü Şuşadır. Azərbaycanlıların gözü-qulağı Şuşadan gələcək xəbərdədir. İstiqaməti Şuşa olaraqmı verdiniz, inşallah?" suallına cavab verərkən İlham Əliyev qeyd etdi ki, "İstiqamət hər tərəfdir. İşğal edilmiş torpaqların hər bir qarşı, hər bir şəhər bizim üçün doğmadır, ezdirdir. Mənim üçün hər bir kendin dəyəri, qiyməti o biri kəndlə müqayisədə eynidir, bərabərdir. Ancaq siz de yaxşı bilirsiniz ki, Şuşanın Azərbaycan xalqının qəlbində xüsusi yeri var. Bu, bizim tarixi şəherimizdir, qədim mədəniyyət ocağıdır. Şuşa Azərbaycan xalqına bir çox istedadlı, dahi şəxslər bəxş edibdir. Əlbette ki, Şuşasız bizim işimiz yarımcıq olar. Təbii ki, müzakirələr prosesində hər zaman bu məsəle gündəlikdə idi". Lakin jurnalist unudurdu ki, müharibədə sərkərdələr tərəfindən bu cür suallar cavablandırılmışdır. N.Makiavelli döyüşlərdən qabaq sərkərdənin sırrı saxlaması ilə bağlı yazdı: "B.e.o. 80-78-ci illərdə Metel İspaniyada Sertoriyaya qarşı qoşun reisi kimi döyüdüyü vaxt kimsə Meteldən sabah nə etməyi düşündüyüni sorur. Metel cavab verir ki, "Əgər bu haqda mənim köynəyimin məlumatı olsayıdı, mən onu yandırardım". Mark Krassın döyüşçülərindən biri ondan qoşunun ne vaxt hücumu keçəcəyini sorur. Krass: "Düşünürsən ki, birce sən şeypur səsini eşitməyəcəsən", - cavabını verir.

"Nə vaxt, nəyi, necə etmək lazımdır, bunu mən bilirəm!" kəlamindəki həqiqətin isbatı üçün deyilənlər yetərlidir. Zəfər tariximiz, Qarabağ müharibəsi haqqında bundan sonra da çox kitablar yazılıcaq. Mənə qalsa, bu barədə yazılmış və yazılıcaq kitabların ən yaxşalarını, ən qiymətlilərinə bir rəfdə düzəmk istəsək, onlardan birincisi Ulu Öndərin, ikincisi Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin birbaşa və ya dolayısı ilə bu tarixlə bağlı olan məruzə və çıxışlarını bir yerə toplamış kitab olmalıdır. Həmin rəfdə "Suverenliyin zəfər yolu: reallaşan ideyalar, hüquqi əsaslar, siyasi paralellər" kitabının yeri, fikrimcə, üçüncüdür. Sonrakı yerlərdə duracaq kitablardan danışmaq istəyəndə isə Azərbaycan Prezidentinin Milli Akademiyinin 80 illik yubileyindəki çıxışından bir cümləni yada salmaqla kifayətlənmək olar: "Azərbaycanın tarixini tədqiq edən, təbliğ edən bir çox əsərlərə ehtiyac var".

Cəmaləddin RƏHMANOV
Əməkdar jurnalist, filologiya üzrə felsəfə doktoru